

ZDZISŁAW BRODECKI¹, SYLWIA JAŚKIEWICZ-KAMIŃSKA²

„Ukraina w ogniu” – kilka uwag na temat przyczyn i skutków wojny Rosji z Ukrainą oraz wpływu działań wojennych na prawo do bezpiecznej infrastruktury krytycznej³

Wpłynął: 11.04.2023. Akceptacja: 10.05.2023

Streszczenie

Trwająca od 24.02.2022 agresja Rosji na Ukrainę stanowi odzwierciedlenie narastających antagonizmów pomiędzy cywilizacjami, będąc w efekcie testem dla sojuszu Europy z Ameryką (w łonie cywilizacji Atlantyku) oraz sprawdzianem wiarygodności więzi łączących Rosję, Chiny i Indie (w łonie cywilizacji Pacyfiku). „Akcja specjalna” prowadzona przez Rosjan na terenie Ukrainy podszyta jest manipulacją i stanowi nadużycie doktryny R2P. Próba unicestwienia narodu ukraińskiego poprzez niszczenie ukraińskiej infrastruktury krytycznej, powiązanej z infrastrukturą europejską uzmysławia, że dla trwającego konfliktu nieuniknione jest zaangażowanie krajów NATO. Na tle tych wydarzeń rodzi się nowe prawo podmiotowe – prawo do bezpiecznej infrastruktury krytycznej, pozwalające na ciągłość działania zarówno państw, jak i społeczeństw. Po zakończeniu działań wojennych potrzebne będzie ustalenie odszkodowań wojennych oraz ukształtowanie nowej świadomości narodu ukraińskiego. Na tle tych rozważań pojawia się również pytanie, kiedy i jak zakończy się agresja Rosji na terytorium Ukrainy. Na pierwsze z pytań autorzy z oczywistych względów nie dają odpowiedzi, na drugie z kolei starają się odpowiedzieć w oparciu o wizję przyszłego nowego porządku świata.

Słowa kluczowe: zderzenie cywilizacji, infrastruktura krytyczna, odpowiedzialność za ochronę (R2P).

¹ Prof. dr hab Zdzisław Brodecki – Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu im. E. Kwiatkowskiego w Gdyni (Polska); e-mail: sekretariat@wsaib.pl

² Dr Sylwia Jaśkiewicz-Kamińska – Uniwersytet WSB Merito w Gdańsku (Polska); e-mail: sylwia.jaskiewicz-kaminska@gdansk.merito.pl; ORCID: 0000-0003-2349-9820.

³ Badania wykorzystane w artykule nie zostały sfinansowane przez żadną instytucję.

ZDZISŁAW BRODECKI, SYLWIA JAŚKIEWICZ-KAMIŃSKA

“Ukraine on fire” – remarks on causes and effects of the Russian aggression against Ukraine and its impact on the right to safe critical infrastructure⁴

Abstract

The article is basically focused on some of the origins and causes of the Russian aggression against Ukraine that have taken place from 24th of February 2022. The Authors explain that the long lasting escalation of antagonisms and the clash between two civilizations: the Atlantic that includes Europe and USA and The Pacific one that consists of Russia, China and India is one of the results of this conflict. They have no doubt that this military conflict arised from the “slavic gene of destruction” and is based on nationalistic reasons. It is important to indicate that the Russian military activity is the evidence of the overuse of R2P doctrine. The Authors concentrate also their attention on the process of new human right arising – a right to safe critical infrastructure, which is not yet legally bounding. The war shows dependencies among european critical infrastructure systems and it provides to conclusion that safety of transeuropean networks need to be strengthen. The Authors also put some questions, e.g. when the war will end up and what kind of consequences can we expect when the military moves are finished. The former question doesn't have clear answer, the latter seems to be clarified in the end of this writing.

Keywords: clash of civilizations, critical infrastructure, responsibility to protect (R2P).

---

⁴ The research in this article has not been supported financially by any institution.

Zderzenie cywilizacji w Europie

Zderzenie między cywilizacjami według Huntingtona, Fukuyamy i Kagana⁵

Zdaniem Samuela P. Huntingtona Unia Europejska nie powinna dalej rozrastać się o państwa obce jej cywilizacyjnie. Nawet akces Rumunii i Bułgarii ocenia on w kategoriach błędu politycznego. Perspektywa członkostwa Turcji prowadziłaby według niego do spotkania w jednym organizmie politycznym trzech cywilizacji: zachodniej, prawosławnej i islamskiej⁶. W podobnym tonie wypowiadają się Francis Fukuyama⁷ i Robert Kagan⁸.

Koncepcja cywilizacji Braudela wyłożona w jego eseju *Problemy historii cywilizacji* jest próbą odrzucenia stanowiska konfrontacyjnego na rzecz holizmu, którego źródłem jest m.in. wkład muzułmańskich badaczy i całej cywilizacji islamu do zachodniej nauki. Popyt na tanią siłę roboczą – jego zdaniem – doprowadził do powstania potężnej diaspory muzułmańskiej, którą kraje muszą przyjąć jako „swoją”⁹.

Zbliżony punkt widzenia został zaprezentowany w książce *Zderzenie cywilizacji w Europie*¹⁰. W tej monografii uwaga skupia się na cywilizacji śródziemnomorskiej jako kolebce naszej kultury. Autorzy ukazali jej znaczenie dla współczesności (powracanie do źródeł, widok na Akropol, Forum Romanum i *Civitas Dei*), jej podział (na Wschód i Zachód, Północ i Południe) oraz cywilizacyjne ścieżki: cywilizację łacińsko-germańską, cywilizację grecko-słowiańską i wspólnoty muzułmańskie. Tę wizję zwieńczają refleksje na temat tożsamości Europejczyków i genetyczne różnice między Słowianami i innymi nacjami.

⁵ Zob. A. Pacześniak, *Turcja w Unii Europejskiej – ratunek czy samobójstwo?*, [w:] P. Żuk (red.), *Europa w działaniu. O szansach i zagrożeniach dla projektu europejskiego*, Warszawa 2007, s. 23–41.

⁶ Zob. S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997.

⁷ Por. F. Fukuyama, *Craquements dans le monde occidental*, „Le Monde” 16.07.2002, <https://www.lemonde.fr> (dostęp: 3.11.2022).

⁸ Por. R. Kagan, *Puissance américaine, faiblesse européenne*, „Le Monde” 26.07.2002, <https://www.lemonde.fr> (dostęp: 3.11.2022).

⁹ Zob. M. Turowski, *Europa – islam bez Pipesa i Sardara. Zarys krytyki nowego orientalizmu i okcydentalizmu*, [w:] P. Żuk (red.), *Europa w działaniu. O szansach i zagrożeniach dla projektu europejskiego*, Warszawa 2007, s. 64–82.

¹⁰ Z. Brodecki, M. Toumi, *Zderzenie cywilizacji w Europie*, Warszawa 2018. Opracowanie w części dotyczącej wspólnot muzułmańskich opracowała M. Toumi. Zob. również Z. Brodecki, *Słowianie w Unii Europejskiej*, [w:] *Nauka prawa w Gdańsku w XX i XXI wieku. Księga 50-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego*, Gdańsk 2020, s. 483–498.

Tytuł książki *Zderzenie cywilizacji w Europie* został uznany za proroczy, bowiem sugerował, że nową formą rywalizacji między USA („Drugim Rzymem”) a Rosją (Drugim Bizancjum)¹¹ będzie bratobójcza wojna w łonie cywilizacji grecko-słowiańskiej. W tej próbie sił Rosja występuje w roli agresora, a USA w roli mocarstwa udzielającego pomocy Ukrainie¹². Stawka w tej grze jest bardzo wysoka. Ta wojna jest bowiem testem dla sojuszu Europy z Ameryką (w łonie cywilizacji Atlantyku) oraz sprawdzianem wiarygodności więzi łączących Rosję, Chiny i Indie (w łonie cywilizacji Pacyfiku).

Przyczyną agresji Rosji na Ukrainę jest **nacjonalizm**, który w cywilizacji grecko-słowiańskiej ma zabarwienie etniczno-religijne, a w cywilizacji łacińsko-germańskiej po prostu państwowe. Eurazja raz jeszcze stała się areną rywalizacji politycznej. W Rosji dały o sobie znać słowiańskie geny: walki, samoniezrozumienia i zgłady¹³. To one powodują, że to mocarstwo polityczne uprawia dziewiętnastowieczną politykę siły¹⁴. Wstrząsy wzdłuż rosyjskiej „linii uskoku” prowokują do konfrontacji Rosji ze światem Zachodu, z USA i Unią Europejską w rolach głównych.

Wojna behawioralna, czyli wojna o umysł

We współczesnej debacie na temat użycia siły w stosunkach międzynarodowych wciąż aktualne są założenia doktryny odpowiedzialności za ochronę (ang. *responsibility to protect*), znanej pod akronimem R2P¹⁵. Zakłada ona przeniesienie punktu

¹¹ Postrzeżenie Rosji jako „Trzeciego Rzymu” świadczy o historycznej manipulacji. Prawosławie jest bowiem tworem cywilizacji grecko-słowiańskiej przy założeniu, że Bizancjum w początkowej fazie swego rozwoju było po prostu średniowieczną Grecją. Między Grecją a Rzymem nie było syntezy nawet w czasie, gdy Akropol było położony w rzymskiej prowincji. Por. F. Koneczny, *O wielości cywilizacji*, Warszawa 2015.

¹² USA w roli „policjanta” strzegącego światowego bezpieczeństwa zwłaszcza w kontekście gróźb użycia broni atomowej przez Koreę Północną dostrzegają również J. Ciechanowicz-McLean, *Odpowiedzialność państwa za szkody jądrowe*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, 39, s. 160. W tym miejscu warto również zwrócić uwagę, że Amerykanie „trzymają rękę na pulsie”, monitorując działania podejmowane przez Chiny na Tajwanie czy działania podejmowane przez siły irańskie w Jemenie. W tym pierwszym przypadku tuż po wizycie N. Pelosi jesienią 2022 r. siły zbrojne Tajwanu oddały strzały ostrzegawcze do nadlatujących nad jedną z wysp kontrolowanych przez Tajwan chińskich dronów monitorujących ten teren. Chiny zwróciły tym samym uwagę świata, że wizyta Przewodniczącej amerykańskiej Izby Reprezentantów stanowi próbę ingerencji w wewnętrzne sprawy Chin. Chińczycy bowiem konsekwentnie zaznaczają swoje zwierzchnictwo nad Tajwanem. Szerzej na ten temat: *Tajwan. Ministerstwo Obrony: Chiny prowadziły symulacje ataków na okręty USA*, <http://www.gospodarkamorska.pl> (dostęp: 1.09.2022).

¹³ R. Dawkins, *The selfish gene*, Oxford 2018. Dawkins wiąże zmysły nie tylko z dziedziczeniem zapisu genetycznego, ale także z genem jako takim, Z. Brodecki, M. Toumi, op. cit., s. 171.

¹⁴ Por. R. Kagan, *Powrót historii i koniec marzeń*, (org. tytuł: *The return of history and the End of Dreams*), Poznań, 2009, s. 26.

¹⁵ Zob. P. Zajadło-Węglarz, *Odpowiedzialność za ochronę*, [w:] M. Balcerzak, S. Sykuna (red.), *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010, s. 292–297.

ciężkości z **interwencji** humanitarnej na **odpowiedzialność** za prewencję, reakcję i odbudowę¹⁶. Chociaż po ostatniej interwencji USA w Iraku straciła ona swój blask¹⁷, to jednak warto ją brać pod uwagę w rozważaniach dotyczących zbrodni wojennych¹⁸, ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości.

Odpowiedzialność za prewencję (ang. *responsibility to protect*) jest przedmiotem wnikliwych analiz w gronie ekspertów zajmujących się tzw. wojną prewencyjną. Ich uwaga początkowo skupiała się na debacie dotyczącej interwencji humanitarnej, którą zazwyczaj definiuje się jako przymusową akcję państwa bez zgody jego rządu z autoryzacją lub bez autoryzacji Rady Bezpieczeństwa ONZ, mająca na celu zapobieżenie lub powstrzymanie wielkich i masowych naruszeń praw człowieka lub międzynarodowego prawa humanitarnego¹⁹. W rozważaniach poświęconych tej definicji zwraca się baczną uwagę na słuszną przyczynę (*justa causa*), słuszne intencje (*recta intentio*) i podmiot uprawniony do interwencji (*right authority*).

Trudno jest uznać działania wojenne prowadzone przez Rosję na terytorium Ukrainy za słuszne. Twierdzenie rosyjskich dyplomatów, że to jest „akcja specjalna” mająca na celu wyzwolenie rosyjskich obywateli spod jarzma ukraińskich nacjonalistów jest zwykłą propagandą. Sztuka manipulacji faktami i generowanie tzw. fake newsów kryje się również za wmawianiem światowej opinii publicznej, że Federacja Rosyjska broni się przed ekspansją NATO na Wschód.

Nadużyciem zasad wojny prewencyjnej i niezrozumieniem idei R2P można nazwać również działania podejmowane przez Huti na Bliskim Wschodzie. Atak dronów na tankowiec „Nissos Kea” podczas postoju w terminalu Al-Dabba w Ash Shihr w Jemenie we wrześniu 2022 r. nie miał w istocie żadnego związku z „atakami ostrzegawczymi”, jak próbowano uzasadnić, a niezaprzeczalną próbą destabilizacji i paraliżu terminalu naftowego w Jemenie przez siły irańskie²⁰. Podobnie należy oceniać incydent z udziałem drona wypuszczonego w dniu 15.11.2022 r. z ładun-

¹⁶ Zob. Z. Brodecki, P. Zajadło-Węglarz, *International Intervention: The Burden of Proof*, [w:] J. Zajadło, S. Sykuna, T. Widłak (red.), *Humanitarian Interventions. Reflections of the Special Workshop of the 23rd IVR World Congress, Kraków 2007*, Gdańsk 2010, s. 77–91.

¹⁷ Powodem utraty wiarygodności tej doktryny powoływanej przez amerykańską dyplomację na forum ONZ był brak dowodu, że Hussajn posiadał broń masowego rażenia. Ta interwencja była uzasadniona z powodu czystek etnicznych wśród Kurdów. Gdyby USA podała taką przyczynę działań zbrojnych, wówczas brak byłoby proporcji użytych środków do celu.

¹⁸ Te pojęcia wyjaśnia M. Sykulska-Przybysz w cyt. już *Leksykonie ochrony praw człowieka*, patrz hasło: „ludobójstwo” (s. 219–226) oraz hasła „zbrodnie przeciwko ludzkości” (s. 539–545) i „zbrodnie wojenne” (s. 545–552).

¹⁹ Taka definicja znalazła się w raporcie przygotowanym przez Duński Instytut Spraw Międzynarodowych (Danish Institute of International Affairs). Zob. S. Sykuna, *Interwencja humanitarna*, [w:] *Leksykon ochrony praw człowieka...*, s. 153–166.

²⁰ Por. *Cywilny tankowiec zaatakowany przez drony*, www.gospodarkamorska.pl (dostęp: 25.10.2022) oraz K. Wójcicka, *Huti destabilizują Bliski Wschód. To nowy rozdział w wojnie o Jemen*, <https://www.gazetaprawna.pl> (dostęp: 27.01.2022).

kiem wybuchowym, który zaatakował u wybrzeży Omanu tankowiec „Pacific Zircon” obsługiwany przez singapurską spółkę Eastern Pacific Shipping należąca do izraelskiego miliardera – Idana Oferą.²¹

Odpowiedzialność za reakcję (ang. *responsibility to react*) rozpoczyna się z chwilą rozpoczęcia działań zbrojnych. Ustalenie, kiedy to następuje, wymaga dziś specjalistycznej wiedzy, gdyż do realnego świata przeniknęły cyberwojny. Są one prowadzone bez amunicji²² bądź z amunicją, gdy mamy do czynienia z wojną hybrydową. Z taką mamy do czynienia obecnie w Ukrainie.

Reakcja zbrojna jest rozwiązaniem ostatecznym (*last resort*). Podczas oceny działań zbrojnych ważna jest proporcjonalność użytych środków (*proportional means*) do celów. Na jej straży stoi międzynarodowe prawo humanitarne (zabraniające m.in. stosowania tortur w sytuacji konfliktu zbrojnego)²³ i międzynarodowe prawo karne (zabraniające ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych)²⁴.

Skala, w jakiej Rosja niszczy infrastrukturę krytyczną w Ukrainie, świadczy o narodzinach nowej formy ludobójstwa. Zmasowane ataki konwencjonalne i niekonwencjonalne rosyjskich sił zbrojnych, jakie mają miejsce od 24.02.2022 r. na cele cywilne, wojskowe, publiczne, w tym budynki mieszkalne, infrastrukturę energetyczną i ciepłowniczą, szpitale, szkoły, teatry, urzędy, drogi, mosty itd., a także obejmujące szeroko zakrojone działania dezinformacyjne, propagandowe, przybierają postać wojny totalnej, wojny szaleńczej, wręcz niemożliwej do wyobrażenia i zaakceptowania w XXI w. Szczególnie dotkliwe ataki Rosjan na ukraińską infrastrukturę energetyczną przeprowadzone w dniu 14.11.2022 r. (Rosjanie wystrzelili około 100 rakiet, które pozbawiły prądu ponad 7 mln użytkowników)²⁵ przechodzą do historii jako tragiczne oblicze rosyjskiego „genu destrukcji” niosącego tragiczne skutki również i dla Polski (gdzie w wyniku uderzenia rakiety z terytorium Ukrainy zginęły 2 osoby) oraz Mołdawii (której atak „zapewnił” energetyczny blackout na części terytorium)²⁶.

Raport *Responsibility to Protect* z 2001 r. dokonał zasadniczej zmiany tzw. założeń westfalskich (opartych o zasadę terytorialności i nieinterwencji) skoro skoncentrował uwagę nie tylko na ochronie ludności żyjącej w ramach jurysdykcji broniącego się państwa, ale również na długotrwałym planie odbudowy tego państwa

²¹ <https://biznes.wprost.pl> (dostęp: 16.11.2022).

²² Zob. P. Łuczuk, *Cyberwojna. Wojna bez amunicji?*, Kraków 2017, *passim*.

²³ Zob. J. Kapelańska-Pręgowska, *Tortury*, [w:] *Leksykon ochrony praw człowieka...*, s. 481–489.

²⁴ Zob. E. Karska, *Międzynarodowe prawo karne*, [w:] J. Symonides, D. Pyć (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, t. IV, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2014, s. 233.

²⁵ *Rosjanie uderzyli w infrastrukturę. Władze Ukrainy: Sytuacja jest krytyczna*, <http://www.wprost.pl> (dostęp: 15.11.2022), a także *Zmasowane ataki Rosji na Ukrainę* [relacja na żywo], www.pap.pl (dostęp: 16.11.2022).

²⁶ *Zmasowane ataki Rosji na Ukrainę* [relacja na żywo], www.pap.pl (dostęp: 16.11.2022).

ze zniszczeń. Istotą dążenia do przywrócenia stanu sprzed agresji jest utrzymanie pokoju, rekonstrukcji instytucji rządowych oraz wsparcie rozwoju i ukaranie zbrodniarzy²⁷. Najbardziej realny jest scenariusz odbudowy infrastruktury krytycznej, która została zdewastowana i wciąż jest niszczone z myślą, że ludność Ukrainy nie przetrwa zimy. Wiązą się z nim bowiem wielkie, nowe inwestycje. Inwestorzy z całego świata już dziś snują plany przywracania infrastruktury krytycznej do odpowiedniego poziomu, licząc na duże zyski, a państwa członkowskie UE zaczynają „torować drogę” by urzeczywistnić zbliżający się scenariusz działań odbudowy Ukrainy²⁸.

Wsparcie rozwoju z pewnością będzie podporządkowane realizacji idei *sustainable development* jako złożonej i wielowymiarowej zasady systemowej²⁹. Jej celem jest zapewnienie ciągłości rozwoju społeczeństwa zdolnego do przetrwania (*sustainable society*) w świecie zdolnym do egzystencji (*sustainable world*). W rozważaniach na temat zrównoważonego rozwoju kładzie się duży nacisk na podejście interdyscyplinarne. Osobiście sądzę (przypis autora – Z. Brodecki), że w grę wchodzi tutaj coś więcej, rozumowanie „pomiędzy” i „ponad” dyscyplinami. Analiza transdyscyplinarna zakłada głębsze spojrzenie na prawo zrównoważonego rozwoju, bowiem wzbogaca analizę interdyscyplinarną „pomiędzy” dyscyplinami znajdującymi się na obrzeżach filozofii o dziedziny wiedzy znajdujące się w rdzeniu współczesnej filozofii: filozofii nauki, filozofii umysłu, filozofii języka i **etyki**³⁰.

W procesie odbudowy ze zgliszczy nie zapomina się o odszkodowaniach wojennych (stanowiących wynagrodzenie przez państwo wojujące drugiej stronie konfliktu poniesionych strat i szkód)³¹ i odpowiedzialności zbrodniarzy przed sądem karnym napadniętego państwa oraz przed trybunałem międzynarodowym w sprawie określonego konfliktu, gdyż jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości nie jest obowiązkowa, a stronami Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego nie są wielkie mocarstwa militarne: Rosja, USA, Chiny. Mimo

²⁷ *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, 2001, <https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/> (dostęp: 20.03.2023), s. 65–66.

²⁸ Za jeden z symptomów europejskich scenariuszy odbudowy Ukrainy po zakończeniu konfliktu z Rosją należy uznać uzgodnienia poczynione podczas Międzynarodowej Konferencji Ekspertkiej ds. Odbudowy Ukrainy, która odbyła się 25.10.2022 r. w Berlinie.

²⁹ Zob. m.in. D. Pyć, *Filozofia prawa zrównoważonego rozwoju, filozofia dogmatyk prawniczych*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2007, s. 18, a także S. Jaśkiewicz-Kamińska, *The role of administrative courts in shaping the development directions of the sustainable development principle: remarks regarding case-law in environmental protection and spatial planning cases*, „Economics and Law, Ekonomia i Prawo” 2021, 20(4).

³⁰ Zob. *Mapy filozofii: centrum i obrzeża*, [w:] T. Honderich (red.), *Encyklopedia filozofii*, t. 2, Poznań 1999, s. 1039, *passim*.

³¹ Zob. K. Stasiak, A. Szarek, *Odszkodowanie wojenne*, [w:] D. Pyć, A. Przyborowska-Klimczak (red.), *Leksykon prawa międzynarodowego publicznego*, Warszawa 2012, s. 273–282.

tego od wielu miesięcy prowadzone są uzgodnienia na forum ONZ, na jakich zasadach rejestrowane będą szkody uczynione Ukrainie przez Rosjan oraz w jaki sposób będzie realizowany instrument wypłaty reparacji wojennych. Rozważania te stały się przedmiotem rezolucji popierającej reparacje wojenne dla Ukrainy podjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 14.11.2022 r.³². Rosjanie niniejsze ustalenia zdążyli zakwestionować, powołując się na argument, iż rozstrzygnięć takich może dokonać jedynie sąd, a nie organ taki jak Zgromadzenie Ogólne ONZ.

Po zakończeniu działań wojennych ważne będzie nadto kształtowanie nowej świadomości. Zmiany zachodzące w społeczeństwie ukraińskim mają charakter rewolucyjny. Dlatego należy się spodziewać radykalnej zmiany sposobu myślenia ukraińskiego społeczeństwa obywatelskiego. Pod tym względem Ukraina znajduje się w lepszej sytuacji niż Polska, w której po 1989 r. obserwowaliśmy zmiany o charakterze ewolucyjnym. Tego typu przemianę cechuje w pierwszej fazie euforia (pierwsze pokolenie), w drugiej fazie frustracja (drugie pokolenie) i adaptacja dopiero w trzeciej fazie (trzecie pokolenie). Należy się zatem spodziewać, że obywatelskie społeczeństwo Ukrainy szybciej dorośnie do poziomu mentalności ludzi na Zachodzie Europy niż nasze społeczeństwo, znajdujące się obecnie w fazie apogeum frustracji.

Prawo do bezpiecznej infrastruktury krytycznej

Agresja Rosji na Ukrainę uzmysławia, jak bardzo istotne miejsce wśród priorytetów europejskiego bezpieczeństwa, w tym zwłaszcza bezpieczeństwa energetycznego, stanowi ochrona infrastruktury krytycznej. Incydent rozszczelnienia gazociągu Nord Stream z wykorzystaniem ataku drona oraz działania wojenne wymierzone przez Rosjan w celu zniszczenia ukraińskiej infrastruktury krytycznej oraz liczne spekulacje użycia przez Rosjan broni masowego rażenia stawiają na baczność całą Europę.

Na tle tych wydarzeń bardzo dobitnie możemy dostrzec, jak bardzo istotne jest tworzenie strategii ochrony infrastruktury krytycznej zarówno w fazie prewencji, reagowania, jak i odbudowy. Jednocześnie obserwujemy na tym tle proces przechodzenia od odpowiedzialności za jej funkcjonowanie – w kontekście obowiązków administracji publicznej w zakresie tworzenia i utrzymywania ciągłości działania

---

³² W wyniku głosowania w sprawie przedmiotowej rezolucji 14 państw w tym Chiny, Syria, Korea Północna, Etiopia, Białoruś, Mali, Iran, Nikaragua, Kuba, Rosja, Zimbabwe, Erytrea, Bahamy, oraz Afrykańska Republika Środkowa zgłosiły swój sprzeciw wobec rezolucji, za rezolucją zagłosowały 94 państwa, a 73 wstrzymały się od głosu. Por. O. Górzyński, *Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję popierającą reparacje wojenne dla Ukrainy*, <http://www.gazeta.prawna.pl> (dostęp: 14.11.2022).

infrastruktury sektorowej (energetycznej, telekomunikacyjnej, transportowej itd.), zapewniającej możliwość świadczenia usług publicznych – wynikających z konieczności realizowania zadań publicznych, do prawa społeczeństwa obywatelskiego do dostępu do niej, do urządzeń, instalacji, systemów i budowli ochronnych, służących zapobieganiu i ograniczaniu negatywnych skutków wynikających z pojawienia się zagrożeń asymetrycznych (tj. m.in. prawo do schronu, prawo do zabezpieczenia przed powodzią, osuwiskami i innymi zagrożeniami naturalnymi oraz zagrożeniami wynikającymi z działań podejmowanych przez człowieka, np. prawo do zabezpieczenia przed skutkami cyberataków w systemach bankowych, prawo do zabezpieczenia przed skutkami cyberataków na systemy administracji publicznej³³).

W praktyce okazuje się, że prawo do bezpiecznej infrastruktury krytycznej jest tym bardziej artykułowane i zabezpieczane przez prawodawców krajowych, im większa świadomość rządów i społeczeństw, że w konsekwencji zaniechania działań zapobiegawczych i działań przygotowujących do reagowania szkody wygenerowane w sektorach infrastruktury krytycznej będą mogły sparaliżować funkcjonowanie państw i społeczeństw na dłuższy czas. Liczba i wydolność rozwiązań backupowych dla zniszczonych systemów infrastruktury krytycznej jest bowiem z natury ograniczona, a ich odbudowa kapitałochłonna i rozłożona w czasie.

Świadomość w wyżej określonym obszarze kształtuje się zazwyczaj w wyniku dotkliwych doświadczeń i wysoko lokowanej idei bezpieczeństwa postrzeganego w sposób przekrojowy z uwzględnieniem wzajemnych powiązań sieciowych sektorów infrastrukturalnych. W ten sposób świat dzieli się na państwa świadome i ponoszące odpowiednio wysokie wydatki, a także tworzące stosowne regulacje prawne w zakresie konieczności zapewnienia prawa do bezpiecznej infrastruktury krytycznej w szerokim rozumieniu, a więc przy uwzględnieniu konieczności zapewnienia obywatelom miejsc schronienia itd. (np. Izrael, Kanada, Szwajcaria, Szwecja), oraz nieświadome lub bagatelizujące obowiązek realizacji działań w tym obszarze. Z całą pewnością tym ostatnim obca jest maksyma Benjamina Franklina – *Failing to prepare is preparing to fail*. Usprawiedliwieniem zaniechań tak legislacyjnych, jak faktycznych nie powinny być w XXI w. wysokie koszty działań prewencyjnych, które można zarówno zoptymalizować, jak i częściowo i w sposób proporcjonalny przerzucić na właścicieli i operatorów oraz użytkowników końcowych infrastruktury krytycznej przy jednoczesnym zastosowaniu adekwatnych zachęt, np. podatkowych.

Prawo do bezpiecznej infrastruktury krytycznej obejmuje zatem prawo do zapewnienia ciągłości świadczenia usług o podstawowym znaczeniu dla gospodarki

³³ Szerzej na ten temat w: S. Jaśkiewicz-Kamińska, *Prawo do bezpiecznej infrastruktury krytycznej*, Warszawa 2016, s. 245–246.

(prawo dostępu do prądu, wody, ogrzewania, Internetu) oraz prawo do „schronu”³⁴. W ustawodawstwie państw takich jak Szwajcaria czy Izrael przepisy dotyczące obowiązku tworzenia publicznych oraz prywatnych miejsc schronienia dla ludności cywilnej stanowią element realizacji instrumentów bezpieczeństwa przed zagrożeniami asymetrycznymi od wielu lat, tj. w Szwajcarii od lat 60. XX w., a w Izraelu od lat 90. XX w. W okresie tzw. zimnej wojny wiele państw, zwłaszcza europejskich, również podejmowało próby wdrożenia takich rozwiązań, lecz w większości były to działania na niewielką skalę, bez kontynuacji i bez wizji ich rozwoju czy długoterminowego utrzymywania tych miejsc.

Zgodnie z izraelskim prawem od lat 90. XX w. każdy obywatel musi mieć dostęp do schronu szczelnie zamykanego, a w każdym nowo wybudowanym domu musi być „miejsce schronienia” o powierzchni co najmniej 9m², natomiast w budynkach wielorodzinnych znajdują się tzw. miejsca wspólnego schronienia. Na ulicach z kolei są zarówno wejścia do schronów publicznych, wieloosobowych, jak i niewielkie miejsca schronienia, zwane „schronkami”, które powstały w odpowiedzi na konieczność przyjęcia założenia, że 15 sekund to maksymalny czas na znalezienie miejsca schronienia, w przypadku gdy obywatel znajduje się podczas ataku na ulicy. Na co dzień schrony, w zależności od ich statusu są to schrony publiczne czy prywatne, pełnią rozmaite funkcje. Mogą być wykorzystywane jako bary, siłownie, studia tańca, koszary wojskowe, magazyny, pokoje dla gości, a nawet synagogi. Jednak mimo sprzyjających warunków legislacyjnych około 30% obywateli nadal nie ma dostępu do schronu szczelnego³⁵, podczas gdy w neutralnej militarnie Szwajcarii schronów jest nawet więcej niż obywateli.

W Polsce podejmowane były w ciągu ostatniego półroczu działania mające na celu inwentaryzację i ocenę przydatności schronów wybudowanych po II wojnie światowej. Prowadzone są również działania mające na celu ocenę, jakie miejsca z dostępem publicznym będą mogły pełnić funkcje schronów w razie zagrożenia atomowego czy biologicznego. W tym momencie nie istnieją bowiem żadne prawnie wiążące przepisy prawa polskiego, które regulowałyby problematykę budowy schronów, brakuje nawet definicji. W zasadzie jedyna regulacja o charakterze prawnie niewiążącym to *Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z 4.12.2018 r. w sprawie zasad postępowania z zasobami budownictwa ochronnego*³⁶. W tym miejscu warto wspomnieć,

³⁴ Z pojęciem schronu autorzy niniejszego tekstu utożsamiają schrony wszystkich kategorii, w tym bunkry i *safe-roomy* i inne miejsca schronienia na wypadek zagrożeń asymetrycznych. Schron rozumiany w ten sposób może być również określane mianem infrastruktury kryzysowej będącej szczególnym rodzajem infrastruktury krytycznej.

³⁵ *Milion izraelskich schronów. Kiedy nie ma ataków, służą jako siłownie i synagogi*, <https://www.polsatnews.pl> (dostęp: 19.05.2021).

³⁶ *Prawny problem z bunkrami i schronami w Polsce. Rząd rozważa uproszczenie przepisów* <https://businessinsider.com.pl> (dostęp: 15.11.2022).

że w toku procesu legislacyjnego znajduje się jednak projekt ustawy o ochronie ludności oraz o stanie klęski żywiołowej (druk UD 432), w którym to projekcie w rozdziale 8 poświęcono uwagę zapewnieniu schronienia dla ludności i zabezpieczeniu mienia w sytuacji zagrożenia. Wspomniane luki w prawie w zakresie definicji schronu i postanowień związanych z zasadami ich tworzenia wydaje się zapełnić przyjęta w dniu 29.03.2023 r. nowelizacja ustawy Prawo budowlane, w której pojawiają się zapisy o możliwości budowania schronów do 35m² na zgłoszenie.

Prawo do (bezpiecznej) infrastruktury krytycznej ma charakter wielowymiarowy i stanowi przykład solidarnościowego prawa podmiotowego – może być klasyfikowane jako jedno z praw człowieka IV generacji. Przykład Ukrainy pokazuje, że prawo do bezpiecznej infrastruktury krytycznej ma elementarne znaczenie, stanowiąc jeden z podstawowych standardów prawa do życia w XXI w., które to zarówno prawo krajowe, jak i międzynarodowe powinno ostatecznie wyartykułować³⁷. Prawo do bezpiecznej infrastruktury krytycznej *de iure* pozostaje nadal koncepcją prawa *in statu nascendi*, podczas gdy *de facto* od dawna funkcjonuje jako jedno z praw podmiotowych. Bez względu bowiem na kapitałochłonność zniszczonych systemów infrastruktury krytycznej na terytorium Ukrainy prowadzone są *ad hoc* działania mające na celu przywrócenie jej funkcjonalności.

Świat na rozdrożu

Kiedy i jak zakończy się agresja Rosji na terytorium Ukrainy? Na to fundamentalne pytanie można udzielić odpowiedzi dopiero po wnikliwej analizie układu gospodarczego i geopolitycznego. Warto inaczej spojrzeć na mapę świata, zastanawiając się nad mapą stworzoną m.in. przez H. Andrzejczuka. Jej walory potwierdza schemat zaprezentowany w Epilogu do *Zderzenia cywilizacji w Europie*³⁸.

Z nowego układu geopolitycznego wynika, że o zakończeniu agresji na Ukrainie decydować będą Chiny („zamożny kraj z silną armią”) i Indie (hegemon subkontynentu, na którym akcenty ideologiczne powoli przesuwają się od siły argumentu ku argumentowi siły), a nadto Iran (lokalny hegemon na Bliskim Wschodzie i w Zatoce Perskiej)³⁹. Te mocarstwa w większości autorytarne mają własną wizję świata rządzonego polityką siły. Od współdziałania Chin z Indiami,

³⁷ Przykładowy impuls do wyartykułowania prawa do bezpiecznej infrastruktury krytycznej stanowi Wyrok ETPCZ z 20.03.2008 r. w sprawie Budayeva i in. przeciwko Rosji, <http://www.echr.coe.int> (dostęp: 10.11.2022).

³⁸ Z. Brodecki, M. Toumi, op. cit., s. 164.

³⁹ Zob. R. Kagan, *Puissance américaine...*, passim.

a w dalszej perspektywie również z Iranem zależy, czy już dziś zdecydują się one na konfrontację ze światem państw liberalno-demokratycznych⁴⁰.

Śledząc rozwój sztucznej inteligencji i wyścig zbrojeń w przestrzeni kosmicznej, sądzimy, że nie nadszedł jeszcze odpowiedni moment do wojny między cywilizacją Pacyfiku a cywilizacją Atlantyku. To co się dzieje w strefie wielkiego pęknięcia geopolitycznego przypomina „lotne piaski” zasypujące granice między cywilizacjami. Proces przechodzenia od tzw. cywilizacji równoległych (opartych o **kulturę**) do cywilizacji uniwersalnej (opartej o **technologię**) będzie trwał co najmniej do roku 2050. Jeśli do tego czasu nie wybuchnie trzecia wojna światowa, to bezpieczeństwo przyszłych pokoleń nie będzie zagrożone. Pokój zapewni „umysł synergiczny”, który stworzy harmonijny układ między nim a nauką, językiem i etyką. Pytanie, jak żyć w czasach wzmożonego konfliktu między tradycyjną kulturą i nową cywilizacją technologiczną, ma w tym eseju charakter retoryczny⁴¹.

Bibliografia

- Balcerzak M., Sykuna S. (red.), *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010.
- Brodecki Z., *Słowianie w Unii Europejskiej*, [w:] *Nauka prawa w Gdańsku w XX i XXI wieku. Księga 50-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego*, Gdańsk 2020.
- Brodecki Z., Toumi M., *Zderzenie cywilizacji w Europie*, Warszawa 2018.
- Brodecki Z., Zajadło-Węglarz P., *International Intervention: The Burden of Proof*, [w:] J. Zajadło, S. Sykuna, T. Widłak (red.), *Humanitarian Interventions. Reflections of the Special Workshop of the 23rd IVR World Congress, Kraków 2007*, Gdańsk 2010.
- Ciechanowicz-McLean J., *Odpowiedzialność państwa za szkody jądrowe*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, 39.
- Cywilny tankowiec zaatakowany przez drony*, www.gospodarkamorska.pl (dostęp: 25.10.2022).
- Dawkins R., *The selfish gene*, Oxford 2018.
- Fukuyama F., *Craquements dans le monde occidental*, „Le Monde” 16.07.2002, <https://www.lemonde.fr> (dostęp: 3.11.2022).

---

⁴⁰ Zob. m.in. A. Saad-Filho, D. Johnston (red.), *Neoliberalizm przed trybunałem*, Warszawa 2009, passim. W tej książce wielu polityków zachodnich i wschodnich przedstawia perspektywy teoretyczne, przegląd krajobrazu neoliberalizmu w doświadczeniach poszczególnych państw i ugrupowań politycznych, w tym USA, Zjednoczonego Królestwa, Unii Europejskiej, Ameryki Łacińskiej, Afryki Saharyjskiej, Azji Południowej, Japonii, Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej i wschodnioeuropejskiego przedmurza.

⁴¹ Odpowiedź na to pytanie zostanie udzielona w książce *Przedwiośnie ery sztucznej inteligencji. Technologia, zarządzanie i prawo w służbie Ziemi*, będącą opracowaniem naukowców i praktyków Pomorza pod redakcją prof. dra hab. Zdzisława Brodeckiego.

- Górzyński O., *Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję popierającą reparacje wojenne dla Ukrainy*, <http://www.gazeta.prawna.pl> (dostęp: 14.11.2022).
- Honderich T. (red.), *Mapy filozofii: centrum i obrzeża*, [w:] *Encyklopedia filozofii*, t. 2, Poznań 1999.
- Jaśkiewicz-Kamińska S., *The role of administrative courts in shaping the development directions of the sustainable development principle: remarks regarding case-law in environmental protection and spatial planning cases*, „Economics and Law, *Ekonomia i Prawo*” 2021, 20(4).
- Jaśkiewicz-Kamińska S., *Prawo do bezpiecznej infrastruktury krytycznej*, Warszawa 2016.
- Kagan R., *Powrót historii i koniec marzeń*, Poznań 2009.
- Kagan R., *Puissance américaine, faiblesse européenne*, „Le Monde” 26.07.2002, <https://www.lemonde.fr> (dostęp: 3.11.2022).
- Karska E., *Międzynarodowe prawo karne*, [w:] J. Symonides, D. Pyć (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, t. IV, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2014.
- Koneczny F., *O wielości cywilizacji*, Warszawa 2015.
- Łuczuk P., *Cyberwojna. Wojna bez amunicji?*, Kraków 2017.
- Milion izraelskich schronów kiedy nie ma ataków służą jako siłownie i synagogi*, <https://www.polsatnews.pl> (dostęp: 19.05.2021).
- Pacześniak A., *Turcja w Unii Europejskiej – ratunek czy samobójstwo?*, [w:] P. Żuk (red.), *Europa w działaniu: o szansach i zagrożeniach dla projektu europejskiego*, Warszawa 2007.
- Prawny problem z bunkrami i schronami w Polsce. Rząd rozważa uproszczenie przepisów*, <https://businessinsider.com.pl> (dostęp: 15.11.2022).
- Pyć D., *Filozofia prawa zrównoważonego rozwoju, filozofia dogmatyk prawniczych*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2007.
- Pyć D., Przyborowska-Klimczak A. (red.), *Leksykon prawa międzynarodowego publicznego*, Warszawa 2012.
- The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, 2001, <https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/> (dostęp: 20.03.2023).
- Saad-Filho A., Johnston D. (red.), *Neoliberalizm przed trybunałem*, Warszawa 2009.
- Turowski M., *Europa – islam bez Pipesa i Sardara. Zarys krytyki nowego orientalizmu i okcydentalizmu*, [w:] P. Żuk (red.), *Europa w działaniu. O szansach i zagrożeniach dla projektu europejskiego*, Warszawa 2007.
- Wójcicka K., *Huti destabilizują Bliski Wschód. To nowy rozdział w wojnie o Jemen*, <https://www.gazetaprawna.pl> (dostęp: 27.01.2022).
- Wyrok ETPCZ z 20.03.2008 r. w sprawie Budayeva i in. przeciwko Rosji, <http://www.echr.coe.int> (dostęp: 10.11.2022).
- Zajadło-Węglarz P., *Odpowiedzialność za ochronę*, [w:] M. Balcerzak, S. Sykuna (red.), *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010.